

UOT 78.03

İLHAM NƏZƏROV*

MÜSLÜM MAQOMAYEVİN SƏHNƏ FƏALİYYƏTİNDƏ
CANLANDIRDIĞI OBRAZLARA QISA BAXIŞ

M.Maqomayevin yaradıcılığında Qərbi-Avropa bəstəkarlarının operaları əhəmiyyətli yer tutur. O, səhnə fəaliyyətinə yaradıcılığının erkən dövrlərindən başlamışdır. Müğənni teatr səhnəsində canlandırıdığı rollar ilə birlikdə, müxtəlif operalardan kiçik səhnələri də obrazlı şəkildə müxtəlif illərdə ifa etmişdir.

Açar sözlər: *M.Maqomayev, opera səhnə fəaliyyəti, Toska, Skarpiya, Fiqaro, ariya, obraz.*

M.Maqomayev yaradıcılığı təkcə Azərbaycan musiqi mədəniyyətində deyil, XX əsr dünya vokal ifaçılıq sənətində özünəməxsus yer tutur. M.Maqomayevin adı vokal ifaçılıq sənətində yeni tendensiyalar ilə sıx bağlıdır. Onun bütün istiqamətləri əhatə edən hərtərəfli yaradıcılığı, bənzərsiz vokal ifaçılıq üslubu vokal ifaçılıq mədəniyyətimizdə yeni mərhələni təşkil edir.

Müğənninin fəaliyyəti ilə Azərbaycan vokal ifaçılıq ənənələri yeni bir mərhələyə qədəm qoymuşdur. O, yaradıcılığı ilə Azərbaycan vokal ifaçılıq sənətinin ən gözəl ənənələrini dünyada tanıtmış və bənzərsiz, təkrarolunmaz ifa nümunələri yaratmışdır. Bu ilk növbədə müğənninin istedad və bacarıqlarının harmonik şəkildə bir-biri ilə uzlaşmasıdır. Əlbəttə, M.Maqomayevin ifaçılıq xüsusiyyətlərinin təşəkkül tapması və inkişafı birbaşa olaraq Azərbaycan vokal-ifaçılıq məktəbinin ənənələrinə dayaqlanır.

M.Maqomayevin opera sənətinə olan marağı uşaqlıq yaşlarına təsadüf edir. O, xatirələrində ifaçılıq sənətinə gəlməsinə qəlbində opera sənətinə olan sonsuz məhəbbət ilə bərabər ailəsində olan yaradıcılıq atmosferinin də təsir etdiyini vurğulayır. İfaçı belə qeyd edir: “Hər şey “Gənc Karuzo” filmindən sonra başladı. Filmdə dramatik aktyorlar iştirak edirdilər, görkəmli neapolitanlı M.Lanzani isə Mario del Monaka oynayırdı. Digər qəhrəmanı isə C.Lollobridcidi ifa edirdi. Mən yalnız belə oxumağı təsəvvür edirdim: və beləcə ifa etmək istəyi artıq mənim arzuma çevrilmişdi” [5, s.21]. Həmçinin Müslüm babasından qalan vallara da qulaq asırdı. Onların arasında E.Karuzo, T.Ruffo, M.Battistini və başqalarının ifaları var idi. Vokal musiqiyə qulaq asaraq o, bas, bariton, tenor partiyaları araşdırmağa başlayır. Klavirlərdən bütün ariyaları ardıcıl oxumağa və məşhur müğənnilərin ifasını təkrarlamağa çalışırdı.

İlk təhsilini Bülbül adına Musiqi Məktəbində (həmin vaxt Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzdində fəaliyyət göstərirdi), daha sonra Asəf Zeynallı adına Musiqi Texnikumunda vokal ifaçılığının sirlərini öyrənmişdir. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında isə (indiki Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası) SSRİ Xalq artisti Ş.Məmmədovanın sinfində oxumuşdur. M.Maqomayevin ifaçılıq texnikası İtaliyada “La Skala” teatrında oxuduğu illərdə daha da təkmilləşmişdir.

M.Maqomayevin uşaqlıq illərindən daim operaya, teatra böyük həvəsi haqqında “Azərbaycan gəncləri” adlı qəzetin 5 dekabr 1961-ci ildəki sayında V.Buxanovun məqaləsində belə qeyd edilir: “Onun Bakıdakı otağının divarından “La Skala” opera teatrının tamaşa salonunun rəngli şəkli asılmışdır. Bu şəkil Müslümün səsindən yaşca böyükdür, arzularının isə həmyaşındır. Əlbəttə, o, fantaziya və xəyala dalmağı xoşlayır: 12 yaşında “La Skala” haqqında düşünmək özü xəyalpərəstlik deyilmi? Lakin o, elə xəyalpərəstlərdəndir ki, öz iradə qüvvəsi və məqsədə çatmaq qətiyyəti ilə fantaziyanı həyat həqiqətinə çevirə bilir” [2].

Göründüyü kimi, M.Maqomayevin opera ifaçılığı sənətində marağı erkən yaşlarından özünün biruzə vermişdir. B.Çaxkiyevin 18 noyabr 1963-cü ildə “Комсомольские племя” qezetində dərc olunan məqaləsindən bir hissəni təqdim edirik: “... Müslüm konservatoriyayı qurtarmasa da, təbiətdən bəxş edilən istedadı ona çətin repertuar hazırlamağa imkan verir: “Marina”, “Çuçarello”, “Sorrentoya qayıt” kimi lirik mahnılar ilə yanaşı, böyük ustalıq tələb edən klassik operalardan ariyalar- C.Rossininin “Sevilya bərbəri” operasından Fiqaro, Don Baziliyo, S.Raxmaninovun “Aleko” operasından Aleko obrazı və s. Gənc müğənniyə bu qiyməti Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənətinin ustaları adlı konsertdə RSFSR Xalq Artisti professor R.Zaxarov vermişdir. O, M.Maqomayevi “nadir istedadla malik vokalçı” adlandırmışdır” [9].

Müslüm Maqomayevin yaradıcılığında estrada ifaçılığının üstünlük təşkil etməsinə baxmayaraq, o, klassik əsərlərin ifaçısı kimi də dünya vokal sənətində özünə məxsus yerlərdən birini tutur. Onun repertuarına 600-dən çox müxtəlif əsərlər daxildir. İfaçının bir çox janrlara müraciət etməsi onun istedadının hərtərəfliliyi ilə yanaşı, vokal imkanlarının geniş olması və bu imkanlardan, peşəkarlıqla istifadə etməsi, ifaçılıq cəhətdən texniki hazırlığının yüksək səviyyədə olmasından xəbər verir.

M.Maqomayev opera yaradıcılığı çox geniş bir mövzunu əhatə edir. Müğənninin opera fəaliyyəti dedikdə buraya opera teatrında oynadığı rollar, ayrıca ifa etdiyi operalardan kiçik səhnə əsərləri və konsertlərdə ayrılıqda oxuduğu ariyalar daxildir.

Adətən M.Maqomayevin opera səhnə fəaliyyətinə C.Puççinin “Toska” operasından Skarpiya və C.Rossininin “Sevilya bərbəri” operasından Fiqaro obrazı bir qayda olaraq əsas repertuar olaraq götürülür. Ancaq qeyd etməliyik ki, M.Maqomayev digər rollara da yaradıcılığının erkən və sonrakı dövrlərində müraciət etmişdir. Lakin teatr səhnəsində bütövlüklə canlandıracağı obrazların sayı ikidir. Qeyd edək ki, məhz bu iki tamaşa ilə M.Maqomayev keçmiş SSRİ-nin demək olar bütün şəhərlərində yerləşən opera teatrlarında dəfələrlə çıxış etmişdir.

Müğənni opera səhnə fəaliyyətinə çox gənc ikən, yəni hələ Asəf Zeynallı adına Musiqi Kollecinə təhsil aldığı illərdən, daha dəqiq desək 1957-ci ildən etibarən başlamışdır. Belə ki, müğənni ilk rollarını musiqi texnikumunda təhsil aldığı illərdə oynamışdır. Onun ilk rolu P.Çaykovskinin “Mazepa” operasından Mazepa obrazı olmuşdur. Əlbəttə, ifaçının opera yaradıcılığının ilkin dövrü haqqında əlimizdə video görüntü və ya səs yazısı təəssüf olsun ki, yoxdur. Biz yalnız həmin ifaları özündə əks etdirən fotolarla kifayətlənməli oluruq və həmin fotolar ilk mənbə rolunu oynayır. Sənədli Materiallar Bürosunda saxlanılan fotoda o, J.Bizenin “Karmen” operasında Eskamiliyo və 1957-ci ilə təsadüf edən fotoda isə C.Rossininin “Sevilya bərbəri” operasından Fiqaro obrazındadır.

Müğənninin ifa etdiyi və ilkin yaradıcılıq dövrlərinə təsadüf etdiyi partiyaları diqqətinizə çatdırırıq:

1. J.Bize “Karmen” operasından Eskamiliyo obrazı;
2. C.Rossini “Sevilya bərbəri” operasından Fiqaro obrazı;
3. P.Çaykovskinin “Mazepa” operasından Mazepa obrazı;

Sənədli Materiallar Bürosunda saxlanılan materiallarda isə müğənninin erkən səhnə fəaliyyəti haqqında məlumat almağa imkan verən aşağıdakı fotolar verilmişdir [1, s.108]:

- 1) Müslüm Maqomayev. 29 oktyabr 1956-cı il. Ölçüsü: 8,1x12 sm. SMF № 353/15.
- 2) Müslüm Maqomayev J.Bizenin “Karmen” operasında Eskamiliyo rolunda. Ölçüsü: 8,8x11,9 sm. SMF № 353/17.
- 3) Müslüm Maqomayev C.Rossininin “Sevilya bərbəri” operasında Fiqaro rolunda. Bakı, 1957-ci il. Ölçüsü: 8,9x13,8 sm. SMF №353/16.

Nəzərinizə çatdırıq ki, ifaçı qeyd olunan operaları bütövlüklə deyil, oradan kiçik səhnələr ifa etmişdir.

M.Maqomayevin yaradıcılığında Azərbaycan Opera və Balet teatrının əhəmiyyətli rol oynamışdır. M.Maqomayev teatrda 1962-cü ildən təcrübəçi və 1963-cü ildən isə solist kimi fəaliyyətə başlamış, eyni zamanda gənc yaşlarından konsert fəaliyyəti ilə geniş şöhrət qazanan istedadlı müğənni kimi uğur qazanmışdır. Qeyd ediyimiz kimi opera teatrına dəvət olunmamasından qabaq isə artıq o, Finlandiyanın paytaxtı Helsinki şəhərində keçirilən müsabiqədə qalib gəlmişdi. “Azərbaycan gəncləri” qəzetinin 07.XII.1962-ci il nömrəsində onun opera teatrına dəvət olunması ilə bağlı belə qeyd vardır: “... Bir neçə gündən sonra onu M.F.Axundov adına Akademik Opera və Balet teatrına solist kimi dəvət etdilər” [3].

Əslində M.Maqomayevin opera teatrına dəvət olunması təbii idi. Hətta müəllimi Ş.Məmmədova “Böyük səhnə ərəfəsində” adlı dərc olunmuş məqaləsində müğənninin böyük gələcək gözlədiyini vurğulayır: “İyirmi yaşlarında o, böyük səhnəyə addımladı. O, ustad olması üçün hər şeyə sahibdir” [6].

M.Maqomayev və M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet teatrı ilə bağlı maraqlı faktlardan biri də sənədlər arasında yer alan iki xasiyyətnaməsidir. Hər iki sənəd müxtəlif illərə təsadüf olunur və birincisi 19.VI.1966-cı il verilsə də, ikincisində heç bir tarix göstərilməmişdir. Burada onun 1962-ci ildən M.F.Axundov adına Azərbaycan opera və balet teatrına dəvət olunduğu qeyd olunur. İşlədiyi müddət ərzində “Sevilya bərbəri” operasından Fiqaro və “Toska” operasından isə “Skarpiya” obrazlarını hazırladığı göstərilən məlumatlardandır. Vokal ifaçılıq xüsusiyyətlərindən danışarkən isə “gözəl səsə /bariton/ və musiqili-səhnə bacarıqlarına, yaxşı musiqi qabiliyyətinə” [4] malik olduğu deyilir. Həmçinin “M.Maqomayev teatrdan işindən başqa radio və televiziya da çıxış edir, bir çox bayram konsertlərinin daimi iştirakçısıdır, Respublikanın incəsənət ustalarının Kreml Sarayında keçirilən konsertlərində dəfələrlə iştirak etmişdir” [4].

Hər iki xasiyyətnamə bir-birindən fərqlidir. Birinci xasiyyətnamədə sanki gənc müğənni təəssüratı bağışlasa da, artıq digərində isə ona hər kəs tərəfindən qəbul olunan peşəkar bir ifaçı kimi yanaşılır və dəyərləndirilir. “Gözəl səsə, gözəl səhnə davranışlarına malikdir və opera səhnəsində yaratdığı obrazları onun opera janrının artisti kimi böyük istedadını göstərir. Qısa müddət ərzində təkcə ölkə ərəzində deyil, ondan kənar da böyük şöhrət qazanmışdır. Öz yaradıcılıq fəaliyyətinin ilk günlərindən başlayaraq Bakı, Moskvada keçirilən bayram konsertlərinin iştirakçısıdır. Dəfələrlə sovet nümayəndə heyətinin tərkibində xaricdə olmuşdur (Fransa, Macarıstan, Kanada-Monreal və başqaları). 1964-cü ildə M.Maqomayevə Respublikanın Əməkdar Artisti adını vermişdirlər”.

Onun Azərbaycan opera və balet səhnəsində ilk çıxışı rəsmi olaraq 1964-cü ilə təsadüf edir. M.Maqomayev “Fiqaronun toyu” operasından Fiqaro obrazını ilk dəfə olaraq ifa etmişdir. 1964-cü ildə M.Maqomayev ilə yanaşı baş rolları R.Ataşiyev (Qraf Almaviva), N.Raqulina (Rozina), Q.Sırovatskiy (Doktor Bartolo), V.Qurbanov (Don Baziliyo), O.Olimpiyeva (qulluqçu) çıxış edirdilər. M.Maqomayevlə yanaşı N.Raqulina, V.Qurbanovda öz rollarını ilk dəfə ifa edirdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, M.Maqomayev öz partiyasını italyan dilində ifa etmişdir. Həmin ildə teatrın tələblərinə uyğun olaraq ifa olunan tamaşalar rus dilində səsləndirilirdi. Lakin M.Maqomayev orijinal dildə, yəni italyan dilində oxumuşdur.

Müğənninin çıxışı haqqında bir çox musiqişünaslar öz rəylərini bildirmiş, onun səhnədə hərəkətini, obrazın ifasını, aktyorluq məharətini, vokal ifaçılıq imkanlarını, italyan dil biliyini xüsusilə qeyd edirdilər.

Görkəmli dirijor, Azərbaycan SSR Əməkdar İncəsənət Xadimi V.Traximoviç də M.Maqomayevin ifasında Fiqaro obrazının ağıllı və qəzəbli cəsarətli və məkrli xarakterli təsir bağışladığını və M.Maqomayevin bu sınaqdan uğurla çıxdığını qeyd edir [7].

Qeyd edək ki, M.Maqomayev Azərbaycan opera və balet teatrının səhnəsində uzunmüddətli

çalışmamışdır və onun tamaşalardakı çıxışları müəyyən illəri əhatə edir. Əldə olunan materiallara əsasən M.Maqomayev opera teatrında çıxışları 1964-cü il, 1968-ci il və 1978-ci illərə təsadüf edir. Onun fasilələrlə teatr səhnəsində çıxışları estrada janrında geniş və hərtərəfli fəaliyyəti ilə izah olunur.

M.Maqomayevin opera səhnə fəaliyyətində “Toska” operasını da mütləq qeyd etmək lazımdır.

M.Maqomayev Skarpiya obrazını dəfələrlə təkcə Bakıda deyil, dünyanın bir sıra opera və balet teatrlarında canlandırmışdır. Partiya ifaçı tərəfindən hələ İtaliyada oxuduğu vaxt hazırlanmışdır. R.Fərhadova “Бакинский рабочий” qəzetinin 1964-cü il 18 noyabr sayında M.Maqomayevin ifasını yüksək qiymətləndirir. O, müğənninin vokal ifaçılıq baxımından mürəkkəb partiyanın üzərindən böyük ustalıqla gəldiyini deyir. Müğənninin aktyorluq qabiliyyəti, yüksək artistizmi vurğulanır və ifaçının fərqli obraz yaratdığı vurğulayır. Musiqi-şünasın qeyd etdiyimiz məqaləsindən həmin hissəni təqdim edirik: “Artıq 60 ildən çoxdur ki, “Toska” operası dünya teatrlarının bəzəyinə çevrilmişdir və uzun müddətdir ki, C.Puççininin operası Bakıda da səhnələşdirilir. Ancaq M.F.Axundov adına Azərbaycan Opera və Balet teatrının səhnəsində qoyulan bu tamaşa xüsusi marağa səbəb oldu və tamaşanı böyük maraqla gözləyirdilər.Əlbəttə, bu əbəs yerə deyildi: ”Toska” operası əsas rolları ifa edən müğənnilərin – yuqoslaviyalı M.Klariç, gürcü R.Koridze və bakılı M.Maqomayevin özünəməxsus ifası ilə daha da zənginləşmiş oldu.

M.Maqomayev Skarpiya partiyasını hələ İtaliyada təhsil alarkən hazırlamışdır. Fiqaro kimi, həmin obrazda sanki müğənninin yaradıcı hesabı idi.

Skarpiya kimi mürəkkəb partiyasının öhdəsindən M.Maqomayev sözsüz olaraq gəlmişdir. Səsinin gözəlliyi, təbiətdən gələn artistizmi, musiqi duyumu, bütün qəlbi oxumaq həvəsi həqiqətən də dinləyiciləri valeh etdi. Mükəmməl intonasiya ifadəliliyinə və dəqiq tələffüzə malik ifaçıdır” [8]. Aktyorluq baxımından isə müəllif qeyd edir: “...obrazın səhnə təcəssümünə gəldikdə isə həqiqiliyi ilə seçilir və dolğun təəssürat bağışlayırdı” deyərək R.Fərhadova vurğulayır.

M.Maqomayevin klassik janrdə fəaliyyətinin istiqamətlərindən danışdıqda opera səhnə fəaliyyəti və konsertlərində oxuduğu operalardan ariyalar nəzərdə tutulur. Diqqətinizə çatdıraraq ki, M.Maqomayevin yaradıcılığı boyu oxuduğu ariyaların sayı 30-dur. Onların arasında Azərbaycan, rus və Qərbi-Avropa bəstəkarlarının məşhur operaları vardır. Diqqət yetirdikdə biz həm bas və həm də bariton üçün yazılmış ariyalara rast gəlirik. Müğənninin yaradıcılığında obrazlı şəkildə canlandırıdığı səhnələr yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutur.

- 1) M.Maqomayev “Şah İsmayıl” operasından Aslan şahın ariyası; .
- 2) C.Verdi “Riqoletto” operasından Riqolettonun ariyası;
- 3) Ş.Quno “Faust” operasından Mefistofelin kupletləri;
- 4) P.Çaykovskiy “Evqeniy Oneqin” operasından Evqeniy Oneqinin ariozosu;

Həmin ariyalar 1971-ci ildə T.İsmayılovun “Поэт Муслим Магомаев” (“Oxuyur Müslüm Maqomayev”) adlı filmində öz əksini tapmışdır. M.Maqomayevin ifa etdiyi hər bir obraz həm vokal ifaçılıq və həm də aktyorluq baxımından ən gözəl nümunədir və həmin obrazlara yeni baxış özündə əks etdirir.

Göründüyü kimi, M.Maqomayev yaradıcılığında müxtəlif bəstəkarların operalarına müraciət etmişdir. Onu ifa etdiyi obrazlar xarakter baxımından da müxtəliflik təşkil edir. İstər teatr səhnəsində bütövlüklə yaratdığı obrazlar olsun, istərsə də kiçik səhnələrdən parçalar M.Maqomayevin ifasında daha da zənginləşmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bakı teatr həyatı. Kataloq. B.: Ziya, 2013, 212 s.
2. Buxanov V. Müslümün ulduzu parlayır//“Azərbaycan gəncləri” qəzeti. 05.XII.1961.
3. Əliyev S. “Helsinki ulduzu”// “Azərbaycan gəncləri” qəzeti. 07.12.1962
4. Milli Arxiv İdarəsi. Qovluq №361 , siyahı №7, sax.vahidi № 21, s.51.
5. Магомаев М. “Любовь моя-мелодия” . М.:“Вагриус” 1999, 160 с.
6. Мамедова Ш. На пороге большой сцены//журнал “Кругозор” №2 1964.
7. Трахимович В. Задор и талант молодости//Газета Бакинский рабочий. 11.XI.1964.
8. Фархадова Р. Талант и мастерство// Газета Бакинский рабочий. 18.XI.1964
9. Чаккиев Б. Наследник таланта//Газета «Комсомольские племя» (ЧИ АССР). 18.XI.1963.

* Əməkdar artist,
Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi
Akademiyasının doktorantı
e-mail: ilhamnazarov@yahoo.com

Ilham Nazarov

A brief overview of the roles embodied by Muslim Magomaeв in stage activities

Western-European composers operas play an important role in M. Magomaeв's creativity. He began stage activity from the early periods of his career. Along with the roles that the singer performed on the theater stage, he figuratively performed small scenes from various operas in different years.

Keywords: *M. Magomaeв, opera scene activities, Tosca, Scarpia, Figaro, aria, role.*

Илхам Назаров

Краткий обзор образов, воплощенных Муслимом Магомаевым в сценической деятельности

В творчестве М. Магомаева оперы Западно-Европейских композиторов занимают важное место. Он начал свою сценическую деятельность с ранних периодов своего творчества. Вместе с ролями, которые певец исполнял на театральной сцене, он исполнял в разные годы небольшие сцены из различных опер.

Ключевые слова: *М. Магомаев, оперно-сценическая деятельность, Тоска, Скарпия, Фигаро, ария, образ.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma:

İlkin variant 27.02.2020

Son variant 19.03.2020